

Բ. Հովակիմյան

XVII ԳԻՐԻ ԱՆՀԱՅՏ ԲԱՆԱՏԵՂՈՇ

Մինչև այժմ հայ դրամատիկոսն անհայտ է եղել միջնադարյան տաղերգու Միրանը, որի գոյությունն միայն վերջերս պարզվեց¹:

Բանաստեղծ Միրանից մեզ հասած զրափան ժառանգությունը ներկայումս գտնվում է Մոսկվայի ֆեոդալա-նորաադերական ժամանակաշրջանի պետական արխիվում, թափրեզարմա հայ վանական Նդիմ Աստվածատուրի Մուշեղյանի զործրում, երգերի և բանաստեղծությունների մի ժողովածուի մեջ: Ժողովածուն պահվում է «Сношения России с Арменией» ֆոնդի 1724 թ. № 3 թղթապանակում²:

«Дело Египаса Мухега» արխիվային փաստաթղթերը պատմական և դրամական խոշոր նշանակություն ունեն հիտական մեծ արժեք ունի հատկապես 1721 թ. հունվարի 25-ից սկսած նրա կողմից երգերի ուղ ժողովածուն, որն արխիվում վերնագրվում է «Книга песней и стихотворений персидских поэтов, писанных армянским письмом. Составил Илья Мухеков из роду Каспаровых в г. Тавриззе 1721-го года января 25-го»:

Ինչպես նրա անձնական արխիվում պահվող մյուս փաստաթղթերը, այնպես էլ վերահիշյալ այս աղբյուրները, ղևան 1937 թ. օգոստոսի 1-ին են Ա. Արքունյանի և Դ. Գաբրիելյանի կողմից: Նրանց կարծիքով սեփական տաղարանում միջանկյալ կերպով գրի առած սեղեկություններից պատմական մեծ արժեք է ներկայացնում այն հատվածը, որը վերաբերում է Քյոտ-Օղլու անձնավորությանը³: Մինչևեռ, տաղարանը թերթիկի, նրանց տեսողաշարից զրկվել են հիանալի գնարկեր: Միրանի զոգորթի վարապետները և բանաստեղծական մյուս մեծերով զրած սեղեկագործությունները որպես հայ բանաստեղծի զործր: «Տաղարանը,— գրում են նրանք,— պարունակում է պարբերական և աղբյուրների մի շարք պոեմներ... Ի ղևա, հայ տաղերգուներից այստեղ բնորոշված են Քուլանի երկու նորահայտ տաղերը⁴:

Տաղարանում ուշադրալ տեղ են զբաղում նաև հայ բանաստեղծները, որոնցից առանձնապես աչք են բնկնում Վանեցի Քուլանը, Թափրեզյան Լազարը, Ամիրջյի Մինունը, Սարգիսը: Մուշեղյանը գրել է ստեղծ միայն ժամանակակից երգ ու բանաստեղծությունը, այլև զբաղել կամ բանավոր կերպով անցյալից իրեն հասած, իրենից մի բանի զար առաջ ապրած ներկայի ներքի զործր: Բանաստեղծություններն ու երգեր հավաքելու զործում Մուշե-

¹ Միրանի սեղեկագործությունները հայտնաբերել է Ազրեջանական ՍՍՐ Գիտությունների ակադեմիայի նիդան, անգլիական Թրակտաթյան և ինգլիական Գիտությունների ակադեմիայի իտալական լուսնային բանաստեղծ Միրանի Անիկոսը:

² Ա. Արքունյան, Գ. Գաբրիելյան, Քյոտ-Օղլու. Խորհրդային Հայաստանի հրատարակչություն, 1954, № 6, էջ 72:

³ ՀՀԿԿԿԿԿԿԿԿ, 1954, № 6, էջ 72:

⁴ Նույն տեղում:

ղյանին խոշոր չափով նպաստել են նրա կատարած ճամբորդությունները թե՛ որպես վաճառականի և թե՛ որպես բանահավաքի:

Տաղարանում տեղ գտած հայ բանաստեղծներից չափազանց հետաքրքրական է Միրանի ստեղծագործությունները: Միրանից շատ բան չի հասել Մուշեղյանին (եզոք ինչ գտաք¹), ինչ էլ որ հասել է, բոլորը չի օգտագործվել նրա կողմից (եզոք ինչ հաշանեցաք²):

Միրանը գրել է հաշերեն և աղբյուրներին: Չնայած որ Հարավային Ադրբեջանի Թավրիզ քաղաքը բազմազգ բնակչություն է ունեցել, այնուամենայնիվ տիրապետող լեզուն եղել է աղբյուրներին: Պատահական չէ, ուրեմն, որ Միրանի աղբյուրներին բանաստեղծություններում տեղ են գտել արաբերեն, պարսկերեն, թուրքերեն արտահայտություններ, իսկ հայերենում՝ աղբյուրներին բառեր:

Բանաստեղծ Միրանի անձնավորություն մասին շատ քիչ տեղեկություն կա: Նրա մասին միակ հիշատակությունը տալիս է Մուշեղյանը: Մի մուսուլմանացի կապակցություն, Մուշեղյանը գրել է. «Մուսուլմանացի Միրանին: Այս Միրանն հայ ունի էր եկեղեցի քրիստոնե³ և փնտցել է ժամանակս ինչ Թարվեզ և մեռեալ անդ և թաղեալ: Բազում ասմունք ունի, բայց մենք գրեցաք զոր ինչ հաշանեցաք և զոր ինչ գտաք»:

Մուշեղյանի աված տեղեկությունից համենայն դեպս չի պարզվում ոչ Միրանի ապրած ժամանակաշրջանը և ո՛չ էլ նրա Թավրիզ գալու պատճառը կամ պատմությունը: Մի բան պարզ է, որ 1721 թ. նա վաղուց մահացած էր⁴: Ամեն հանգրված Միրանի բանաստեղծությունները հիմք են տալիս ենթադրելու, որ նա XVII դարի սկզբի բանաստեղծ է:

XVI դարի վերջերին և XVII դարի սկզբներին Հայաստանն ամբողջովին ենթարկվում էր ավերումների թե՛ Պարսկաստանի և թե՛ Թուրքիայի կողմից: Երբեմն էլ այդ պետությունները մեկը մյուսի դեմ կռիվելիս կրակի առաջին զորքերն էին տանում անդեն հայ բնակչությունը: Ամենամեծ աղետը, սակայն, եղավ հայ բնակչության բռնի զաղթեցումը Պարսկաստան:

Արգրոք այս տեղեկության ժամանակ չէ՞ Միրանը Թավրիզ բնակել: Այս հարցի պատասխանը պետք է որոնել նրա ստեղծագործության մեջ: Միրանը բնիկ թավրիզցի չի եղել և իր ցանկությունք չէ այնտեղ. գնացել: Ի՞նչից ալզակս լիներ, նա կարող էր և վերադառնալ: Նա չի վերադարձել, մահացել է օտարության մեջ: Հայրենիքի և հարազատների սերն ու կարոտը հանգիստ չեն տվել Միրանին: Նա փախազել է վերադառնալ հայրենի տուն, ահանել քրոջը, կորորը, սակայն չի հաջողվել: Իր այս բազմաճրք նա լավագույն կերպով արտահայտել է հայերեն լեզվով մեղ հասած մի վարասագիտմ, որտեղ ասում է.

Վախանս հեռու ա, չի հառնի ձեռս,
Ծունիս կա ծալի, խիստ ծանոթ ա բնուս,
Փափաքիմ տեսիմ քուրս, ախպերս...

¹ Կարելի է ենթադրել «եղեալ է բրիստոնեա»:

² Պրոֆ. Ն. Արաբիյին իր «XVII—XVIII դարերի աղբյուրներից հայկականության գրականություն» գրքում (XVII—XVIII ԵՍՀՀ Ազգային գրականության ժողովրդական տպարան, 1956, էջ 182—183) Միրանին գտնում է XVII դարի վերջին զրոգների շարքում, իսկ Մ. Մեխգովը նրան համարում է XVIII դարի վերջի և XVII դարի սկզբի բանաստեղծ (տե՛ս, «Ենթադրություններ», Բաբու, № 260, 30 օգոստոսի 1950):

Միրանի բանաստեղծություններում լայն տեղ է գրավում պանդխտության մոտիվը՝

Ստաբուլից ու մենակության մեջ Միրանն զգացել է իր անօդնական լինելը. փրկության ելք չի գտել։ Նվ իսկապես, օտար միջավայրում ինչ լավ բան կարող էր սպասել հայրենիքի կարոտը արտում մի անձնավորություն, որը սփոփանքի ու մխիթարության կարիք է ունեցել։ Լեզպիսի

Հարիպ հիւանդին չկա շուր բերօղ,

Զկա կտաւ բերօղ, գերեզման փօրօղ,—

գառն կսկիծով ասում է Միրանը։

Նա մի աշխարհի դժբախտության է պատահած եղել, որից ազատվելու հնարավորություն չի ունեցել։ Իրեն համեմատելով վանդակի զցած սոխակի հետ, բանաստեղծը գոսանական արվեստին հատուկ համեմատություններով արտահայտել է իր հոգեվիճակը։ Սոցիալական անարդարության դեմ ասած լուրաքանչլուր ճշմարիտ խոսք նա արտահայտել է քողարկված։

Դադտնիքներդ մի ասա, կիմանան,

Կքերթին քեզ՝ Նասիմի կիմանան,

Սև ես, կնիքիկեն՝ սպիտակ կիմանան,

Մաղերդ էլ չեն մնա միմանան։

Էլ ո՞վ կարող էր ալքքան իր ազատության մասին երազել, եթե ոչ հայրենիքից բռնի կերպով քշվածը։ Նրա հայերեն միակ մեզ հասած բալաթին լիովին հաստատում է Միրանի՝ հարկադրված Թալիքում մնալու ծանր կացությունը, ե, որտեղ նա ցավով նշում է.

Միրանն եմ, լեսար չունեմ ես,

Պաղչալ եմ, պար չունիմ ես,

Մեկ դարտի տուշար եղա,

Յկրնիլու ճար չունիմ ես։

Նվ ալքքեն, նա ալք կացությունից դուրս գալու հնարավորություն չի ունեցել, որովհետև զՕտար աշխարհում ֆալաքն իր քարը գցել է՝ Միրանի վրա։

Միրանի բանաստեղծությունները կարգացվել և պարզաբանվել են Նեփ-զամու անվան Դրախտության ե լեզվի ինստիտուտի գիտաշխատողներ Զ. Արասլու, Մ. Հ. Թահմասբեքի և Մ. Սևրիովի կողմից։ Սակայն դրանք դեռ վերջնականապես իրենց պարզաբանումը չեն ստացել։

Միրանի բանաստեղծական զանազան ձևերով արտահայտած մտքերը, օգտագործած բառերը, դրանց իմաստի բացահայտումը շատ էական նշանակություն ունի մեր երկու եղբայրական ժողովուրդների գրականագիտության և լեզվաբանության զարգացման պատմության ուսումնասիրման համար։ Նրա ստեղծագործությունների ընթեռնելիությունը դժվարացնում են արտագրության ժամանակ Մուշեղյանի թույլ տված սխալները¹, ինչպես և աղբյուր-

¹ Տողաբանը կարգելիս Մուշեղյանն աշխատել է պահպանել դրաբարյան գրելակերպը, բայց նրան չի հաջողվել։ Բազմաթիվ դեպքերում բառերը գրել է կրճատ՝ պատճիով [ւ] տողում տեղ չի բերել, և կամ տեղ չափելու համար։ Միշտ չէ, որ կրճատ գրած բառերի վրա Մուշեղյանը կրճատման նշան է դրել։

բաներն ըստերը հայերն տասերով արտահայտելու հետ կապված անհարթությունները Այս տեսակետից հետաքրքիր է Միրանի մի շումարս վարսադե հետևյալ բառառոդը.

Պիր քալպ, պիր լադիպ, պիր լիրի, պիր տուր,
 Պիր զարիս, պիր քալտի. պիր լիլքան, պիր տուր,
 Պիր տզն, պիր սասաֆ, պիր դանտան, պիր տուր,
 Մարասար զուգուլիշ ալալսն զոզլար:

Бир галб, бир рагшн, бир ери, бир дур,
 Бир дэра, бир кәштн, бир елкән, бир дор,
 Бир агын, бир садаф, бир дәндән, бир дур,
 Сарәсәр дузулмуш аласын кезлер.

Որոշակի անհարթություններ հկառվում են առանձին բառերի մեջ, ինչպես, օրինակ՝ զյարտի-гнлдрды, պաղվան-бәгбән, հախիզադ-нәгн-гәт, կարամ-кәлдим, մոլիթ-милтрүс, սարմա-сәримә, կան, կեսն-каһ, ումրում-әмрүм և այլն: Ահմադապաստախանությունների հկառվում են նաև առանձին բառերի վերափոխումների մեջ: Երբեմն լան-ի փոխարեն զրված է նան, ըն-ի տեղ ուն ձևերով: Մի շարք դժվարությունների առաջ են գալիս բառերի ոգտագործման հնացած ձևերից, Մձն (ման=ես) բառն, օրինակ՝ զրված է ժամանակի գործածական՝ Ծն [բան] եղանակով, ձևագրում՝ պան, պանի և այլն:

Միրանի բանաստեղծություններում բավականաչափ ուշադրով տեղ են գրավում իրատական մասինները, որոնք արտահայտություն են գտել նաև սիրային երգերում: Առանձին գործերում արտահայտված են նաև փիլիսոփայական մտքեր, կրոնական քաղցներ, որոնք, սակայն չեն կարող նսեմացնել Միրանի ստեղծագործության արժեքը: Նույն, որ նրա գործերից մեկը են հասել Մուշեղյանի ընտրածները և երկրորդ՝ Նասիմիի հետևորդ Միրանը ընդունելություն էլ չի գտել կրոնավորների միջավայրում: Բայց որպես իր ժամանակի ծնունդ, նրա գործերում կա որոշ կրոնական երանգ:

Միրանի գրական վարպետությունը համասարապես զրահորվել է թե ազդեցականին և թե՛ հայերեն բանաստեղծություններում: Ոչ պակաս հետաքրքրական ու արժեքավոր են նրա հայերեն վարսադեները, որոնցից մեկը են հասել միայն երկուսը: Մտորեն տալիս ենք այդ բանաստեղծություններից մեկը:

1. ՎԱՐՍԱԿԻ ՄԻՐԱՆԻՆ

Զափա կցվի, Գաբբէն զուգայ,
 Հողին քաղցր ա, տալն զժուար եղեր ա,
 Կտաքն աստածոյ կառի ճար չի տար,
 Հողին քաղցր ա, տալն զժուար եղեր ա:

Կտանի զուռն, լերդիքն կանչի արի զուս,
 Շփոթի խելքս, պակասի ալից լուս,

Կու դողա մարմինս, կու կապվի լինուս,
Հոգին քաղցր ա, տալն դժուար եղևր ա:

Էնտուր ֆալսուս չի տալ ապրանքն, մալն,
Ողորմութիւնը շահ ա աղքատի տալն,
Արթուն կաց գիտես Գարբէլի գալն,
Հոգին քաղցր ա, տալն դժուար եղևր ա:

Աշխարքի բանն սուտ ա ու ֆել ա,
Հախտ դուստ կացիր, դու նարտար քելա,
Մեղքս բազմացեր ա, սիրտս մալու ա,
Հոգին քաղցր ա, տալն դժուար եղևր ա:

Դարեայ հիւանդին չկա ջար բերող,
Ձկա կտաւ բերող, դերեզման փորող,
Մեղքս խոտովանիմ մօհլաթ¹ տուր գրող,
Հոգին քաղցր ա, տալն դժուար եղևր ա:

Վաթանս հեռու ա, չի հասնի ձեռս,
Ծունկս կու ծալի, խիստ ժանր ա բեռս,
Փափաքիմ տեսնիմ քուրս, ախպէրս,
Հոգին քաղցր ա, տալն դժուար եղևր ա:

Սպաւններ եմ Մարիամ սուրբ կուսին,
Միրանն արժանի անես քոյ սուրբ մասին,
Արով թրով դուգա Գարբէլն կասին
Հոգին քաղցր ա, տալն դժուար եղևր ա:

Միրանի շոշափած թեմատիկան լայն ու բազմազան է: Նրա բազմաթիվ գործերում շոշափում է շարժման, փոփոխման անցողիկության զգափարը: Այդ բանն առավել ցայտուն կերպով արտահայտվել է նրա մի դուրեկ-թում, որտեղ հեղինակն ընտրելով լուրաքանչլուր տալն վերջին սողը՝ չէնն Յուս միանմանս՝ ձեռք, շարադրել է իր մտքերը: Շեշտը դնելով սոցիալական անարդարութիւնների և անհալի սարսափի վրա, նա ասում է, որ շատ աղքատներ հարուստներ կդառնան, շատ հարուստներ՝ աղքատ:

Կրօնա-բարոյախոսական թեմայով գրած բանաստեղծութիւններում Միրանը համարձակորեն քննադատել է կեղծիքն ու խարեութիւնը՝ աշխարհի բանը համարելով սուտ ու ֆել: Նա քարոզել է լինել արդարամիտ ու շիտակ, քայլել ճիշտ ճանապարհով:

Միրանը սուր ծաղրի է ենթարկել վաճառականներին, որոնք կշեռք ծռռռում, հարսը հարսմին խառնելով, պակաս առել են ավելի վաճառել: Միրանը նշում է, որ հարամ առեսուրբից ոսկի կուտակել չի լինի:

Իր մի շարք բանաստեղծութիւններում թեև նա ապավինում է սրբերին, հույսը կապում աստծու հետ, սակայն հայտնի է, որ նա չի հարգվել հոգևորականութիւն կողմից:

¹ Մօհլաթ—աղբերջաներէն է, նշանակում է ժամանակ:

Միտանի ստեղծագործության զգալի մասը սիրո երգեր են: Դրանցում նա արտահայտել է մաքուր, հումանիտական, ազնիվ սերը: Մահով լինելով արևելյան կրոնի պոեզիային, նա շարունակել է ազդ արաբիցիաները և զրեկ իր հիանալի ստեղծագործությունները: Իր մի շարք բանաստեղծություններում նա զոլերգել է Ֆարսադի, Ալլիի և Մեջնուի հումանիտական լեզուդար սերը:

Բանաստեղծի պոեզիայում կենտրոնական տեղ է զբաղում գեղեցիկին (զուգորդել): Նա բառերի փոփոխական է գեղեցիկուն, զոլել սիրած աղջկա համեմ: Նավասարատի զեպի ձևաան ինչուդ (չէ՛՛՛՛) այսերը, վարսերը, գուն-գուրները զարդարող զոփարապատ սանրը: Նա երգել-արտահայտել է սոփա-կի վիշտը՝ երբ հրան գրկել են իր սիրած վարդի թփից: Միտանի լիրիկան շտփազանց եղգատառ է և զգալուն, զրված ջերմ շնչով:

Միտանի սիրո երգերի մեջ կարևորը մարդկային գրաքմունքների վառ գրանարունն է, սիրո ապրումների ջերմ նկարագրությունը: Նրա լիրիկական բանաստեղծությունների մասին սեպյ պատկերացում ունենալու համար այստեղ առիթ ենք հրա զրգարվի վարադրերից մեկը:

ՎԱՐՏԱԳԻ

Բիր կնաան սեվասի լուշա՛ սերիմ
հեսաբ լուշանդանիր, լուշադրանամի?
Անարա՛յ օղլուս Բաշան Բաշարա՛յ,
հեսաբ Բաշանդանիր, Բաշարանամի?

Կա՛ն Կերուշուր, Կա՛ն Կնաանիր, Կաշանիր,
Դեօր Կաշ-Կեման շեօմին լուշանիր,
Էշտ Կեման լուշ Կույնա՛ն Էշանիր,
հեսաբ Էշանդանիր, Էշանրանամի?

Մանանդին Կա՛ն Կեմա՛ն Կա՛ն Էրա՛ն Բաշար.
Կուլաօն-Կուլաֆա՛ն Կուլաֆա՛ն լուշար,
Էշտ Կաշ Կաշ Կաշ Կաշ Կաշ Կաշ,
հեսաբ Կաշանամի, Կաշանրանամի?

Կաշանա՛ն Կաշ Կաշ Կաշ Կաշ,
Կաշան Կաշան Կաշան Կաշան լուշար,
Կաշան Կաշան Կաշան Կաշան լուշար,
հեսաբ Կաշանդանիր, Կաշանրանամի?

Կաշան Կաշան Կաշան Կաշան լուշար,
Էշտին Կաշան, Կաշան Կաշան լուշար,
Կաշան Կաշան Կաշան Կաշան լուշար,
հեսաբ Կաշանդանիր, Կաշանրանամի?

Թարգմանությունը.

Մի սիրունի սերն ընկել է իմ սիրտը,
Բանն ընկնելո՞ւ մեջ է, թե գցելու,
Ենկճս գլխիցս տարավ, մոլորեցրեց,
Բանը մոլորվելո՞ւ մեջ է, թե մոլորելու:

Մին երևում, մին թաքնվում, ծածկվում ես,
Դ՛ո՞ն հետևեցի, սիրո՛ւնս, սիրտս ծակում ես,
Բառեկամի տուն կտանի սերը զիտեմ ես,
Բանը տարվելո՞ւ մեջ է, թե տանելու:

Հրեշտակն էլ չունի քո գեմքի գույքը,
Գանդուրներից է թառել սիրտս թուլունը,
Սիրոցը միշտ տանջվում, կտրում է քունը,
Բանը տանջվելո՞ւ մեջ է, թե տանելու:

Այս աշխարհում զու՛մի անի վատություն,
Նկործանվես, թե չլսես լավ մտքուն,
Կարտից կո՛ւ աչքս, սիրտս խնդուն,
Բանը խնդացնելո՞ւ մեջ է, թե խնդալու:

Մտվերից մեջ քարեր ունես թանկացին,
Սերդ հուր է, որ վատում է իմ հոգին,
Դեմքից խալը սարսեաք գցեց Միրանին,
Բանը գցելո՞ւ մեջ է, թե ընկնելու:

Միրանն իր ստեղծագործությունում կանոնած է միջնադարյան տաղեր-
գունների շարքում: Հայ գրականության մեջ նա պետք է լրացնի Գույանից
հետո ընկած ժամանակաշրջանը, մի շրջան, երբ թուրք-պարսկական անընդ-
հատ կռիվների պատճառով հայ գրականությունն ուշադրավ գեմքեր չի տվել:

Հայ գրականության մեջ վարսաղիի ձևով քանաստեղծություններ գրել
են Քուչակը և Սալամ-Նովան: Բայց վարսաղիներ գրելում Միրանը կարող է
մրցել արևելյան պոեզիայի յուրաքանչյուր հերթայացուցչի հետ: Վարսաղիի
ձևով գրելը միաժամանակ ցույց է տալիս, որ Միրանը սերտ կերպով կապ-
ված է եղել ժողովրդական ստեղծագործության հետ: Հենց զա էլ պայմանա-
վորում է այն հանգանակը, որ նա շատ սարսեված ու սրկած է եղել:
Ձեռոտանքը նշելի, որ սաղարանում քանակական սեպակտից ամենաշատը
Միրանի քանաստեղծություններն են:

Որպես իր ժամանակի լավագույն քանաստեղծներից մեկը, Միրանը գրել
է գրական թաղաղան ձևերով: Նա օգտագործել է մասնավորապես՝ վարսաղի,
շումարա վարսաղի, ուշամա վարսաղի, թաշնիս, շումարա թաշնիս, զոջմա,
զուրբիթ, բալաթի, մուխամմազ, ալիֆլամա և այլն ձևերով: Բոլոր այս ձե-
վերում էլ Միրանը հանդես է բերել զրանց լավագույն կերպով տիրապետելու
իր կարողությունն ու վարպետությունը: Անս թե ինչու Ազրերջանական
ՍՍԻ Դիտությունների ակադեմիայի նիզամու անվան Դրականության և
լեզվի ինստիտուտան արժեքավորելով ու գերակշռելուն տալով Միրանի

ստեղծագործութիւնը; Եղիա Մուշեղյանի կապած տաղարանից առաջին հերթին տպագրել է Միրանի գործերը:

Միրանի բանաստեղծութիւնների ուսումնասիրումն ու նրան իր արժանի տեղն ու գնահատականը տալը հայ և ազրբեջանցի բանասերների անհատաձգելի խնդիրներից մեկն է: Միրանը հայ-ազրբեջանական գրական հարուստ կապերը շաղկապող այն օղակներից մեկն է, որը մի անգամ ևս ապացուցում է մեր ժողովուրդների դարավեր կուլտուրական կապերի հարուստ տրադիցիաները:

R. Zwijzenhof van G.

XVII ԴԱՐԻ ԱՆՀԱՅՏ ԲԱՆԱՍՏԵՂԹԸ

Մինչև այժմ հալ գրականությունն անհայտ է եղել միջնադարյան տաղերգու Միրանը, որի գոյությունն միայն վերջերս պարզվեց:

Բանաստեղծ Միքայելը մեզ հասած զբաղած ժառանգությունը ներկայումս գտնվում է Մոսկվայի ֆեդերալ-հարապարակյա ժամանակաշրջանի պետական արխիվում, թարգմանված հալ լատենական Տեղի Մասկովսկուտերի Մոշեղյանի զարկերում, կրկերի և բանաստեղծությունների մի ժողովածուի մեջ։ Ժողովածույն պահվում է «Сношения России с Арменией» ֆոնդի 1724 թ. № 3 թղթապահույմում։

«Дело Егиваса Мушега» արժեքավոր փաստաթղթեր պատմական և գիտական խոշոր ջանքերով առնել հայտնի դեռ արժեք ունի համար՝ իրեն 1721 թ. հունիսի 25-ից սկսած ջրա կամուռ կերպի ուղի փորողները, որն արժեքավոր գիտնական է «Книга песней и стихотворений персидских поэтов, писанных армянским письмом. Составил Илья Мушегов из роду Каспаровых в г. Тавриззе 1721-го года января 25-го».

[illegible]

Տաղաքաժամ ուշագործ տեղ են զբաղում նաև հայ բանաստեղծները՝ որոնցից առանձնապես աչքի են բնկնում Լևոնիկ Բուլայով, Բալայիկից Լա-
զարը, Ավդյոյ Սիմեոնը, Սարգիսը՝ Մուշեղյանցի գրքի է տեղի ու սխառ-
մանասկից կրկն ու բանաստեղծություններ, այլև զբաղվել կամ բանավոր կեր-
պով աղայցիկի իրեն հասած, իրենցից էլ ճանի գրք առաջ աղարկում Ներշնչա-
նեկի որդիներ։ Բանաստեղծություններ ու երգեր հայտնաբեր գործում Մուշե-

¹ Մերանի ստեղծագործությունները հայտնաբերել է Ադրբեյջանական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Նիգամաև անվան Գրահանութայն լեզվի ինստիտուտի զիտաշ-
խան Դ. Գալստյանը։ Մասնավորապես լեզվի ինստիտուտի ինստիտուտի ինստիտուտի

Զ. Ա. Աբրահամյան, Դ. Գաբրիելյան, Քյոտե-Օզլու Նորահայտ երգերը, ՀՍՍՌ ԳԱ «ՏՃ-
ԴՃԿադեր», 1954, Ն. 9, էջ 72:

³ «ՏԼԳԻԿԱԳԻՐ», 1954, № 2, էջ 73:

* ५०४७८ ॥ १६९८॥